

Is dit stuk [redacted] of niet

Land: JOEGOSLAVIE

Onderwerp: Centrifugale tendenzen in Joegoslavië versterken zich:
CVIN-bijdrage

Referenties: --

Datum van waarneming: AFGESLOTEN PER 24 JULI 1990

Bron: Diverse

Opmerkingen: ALLEEN VOOR NATIONAAL GEBRUIK

Bijlagen: --

MID	
Nr.: <i>D15/90/153/3583</i>	
In: 1 AUG. 1990	
Vernietigen in:	CODE NR. <i>21.16.9</i>

Mede Verzonden aan:

Coördinator	ex.	1/8
BUZA/AMAD /Drs. [redacted]	ex.	2/8
Hoofd BVD t.a.v. KVB	ex.	3/8
Hoofd MID	ex.	4/8 ✓
Plv Hoofd MID/KL	ex.	5/8
Plv Hoofd MID/KLu	ex.	6/8
Plv Hoofd MID/KM	ex.	7/8
Hoofd IDB	ex.	8/8

Centrifugale tendenzen in Joegoslavië versterken zich.

I. Ontwikkelingen in Slovenië

Voor de eerste keer sedert de Tweede Wereldoorlog hebben er in de Joegoslavische deelrepubliek Slovenië vrije, democratische verkiezingen plaatsgevonden. Het betreft hier de in april j.l. gehouden verkiezingen voor het presidentschap van deze deelrepubliek, het parlement alsmede twee volksvertegenwoordigingen van politiek mindere importantie, te weten de Raad voor Geassocieerde Arbeid (een vertegenwoordiging van de zelfbesturende bedrijven) en een Raad der gemeenten.

Bij de tweede verkiezingsronde op 22 april j.l. voor het parlement behaalden de Democratische Verenigde Oppositie van Slovenië (DEMOS) 55% van de stemmen (47 zetels), de Democratische Vernieuwingspartij d.w.z. de zich tot een soort sociaal-democraten ongevormd hebbende ex-communisten 17,8% (14 zetels) en de Centrum-linkse Liberalen 14,5% (12 zetels). Deze Liberalen zijn Nota Bene voortgekomen uit de voormalige communistische jeugdbeweging.

Demos is een verbond van zeven totaal verschillende politieke partijen. Onder deze koepel ressorteren o.m. Groenen (8 zetels), Sociaal-Democraten (5 zetels), de enigszins rechts-georiënteerde Christen-Democraten die de grootste component binnen het Demos-kartel werd (14 zetels) en de Boerenliga (12 zetels).

Schijnbaar paradoxaal werd bij dezelfde verkiezing de leider van de (ex-communistische) Democratische Vernieuwingspartij, [REDACTED] tot president gekozen met 58% van de stemmen, die daarmee de Sociaal-Democraat [REDACTED] de leider en presidents-kandidaat van Demos, die 42% behaalde, versloeg. Aan het succes van [REDACTED] lag ten grondslag zijn volstrekt geloofwaardig imago als radicale hervormer bij de bevolking.

Begin juli j.l. keurde het parlement in Ljubljana een ontwerp-grondwet goed waarin met recht op afscheiding althans zelfbeschikking was opgenomen en waarin tevens werd gestipuleerd dat het nieuwe volkslied "Zdravica" (heildronk) wordt, een gedicht van een 19e-eeuwse dichter die een belangrijke rol speelde bij het stimuleren van het Sloveense nationale bewustzijn onder het Habsburgse bewind. De betreffende ontwerp-grondwet, die eind september van kracht wordt, zet een streep onder 44 jaar communistische praktijk doordat ze het recht op de vorming van onafhankelijke politieke organisaties en vrije vakbonden met zoveel woorden erkent. Een apart artikel stipuleert dat het zakendoen voortaan in het Sloveens dient te geschieden.

Ook wordt in de ontwerp-grondwet bepaald, dat het federaal gezag, "Belgrado" dus, geen noodtoestand kan afkondigen c.q. een vorm van militair bewind in Slovenië kan afkondigen. Voorts behoudt Slovenië zich het recht voor op grond van haar belangen federale beslissingen tegen te houden.

Reeds begin mei wazen de Sloveense leiders de eis van de Joegoslavische regering af tot onderhandelingen over de nieuwe grondwet, met de kwalificatie dat deze vordering "totaal ongegrond en absurd" was.

Inmiddels heeft Demos op 16 mei j.l. een regering gevormd en zowel Demos als de Democratische Vernieuwingspartij die de president "geleverd" heeft, hebben zich verenigd op een toekomstige structuur van Joegoslavië als "confederatie", wat dat ook exact moge inhouden. Minister-President is [REDACTED] geworden, een christen-democraat. Deze is een figuur die het politieke harmonie-model praktiseert. Zo verklaarde hij dat ambtenaren die loyaal meewerken niet ontslagen zullen worden en dat communisten die na de oorlog de 10 à 12.000 "Demobronci", Sloveense nationalistische strijders, vermoord hebben niet vervolgd zullen worden.

De regering bestaat verder uit o.m. vier Christen-Democraten (Cultuur, opvoeding, industrie en transport), een Sociaal-democraat (gezondheid en sociale zaken), twee Groenen (milieu en research en techniek) en een Liberaal (voorlichting). [REDACTED] een journalist die in een spectaculair proces eertijds was veroordeeld wegens het onthullen van militaire geheimen, is Minister van Defensie geworden.

In zijn regeringsverklaring sprak [REDACTED] zich weliswaar uit voor een confederaal Joegoslavië, maar als onderhandelingen niet tot een bevredigend resultaat voerden, zou Slovenië een "onafhankelijke staat" worden. Slovenië zou voorts een eigen leger vormen en een eigen inlichtingen- en veiligheidsdienst. De politie zou verder gedeïdeologiseerd worden. De banden met Oostenrijk, Italië en Hongarije zouden verder worden aangehaald. Een eigen diplomatieke dienst wordt niet uitgesloten. Voorts zal een markteconomie worden ingevoerd.

Slovenië zette voorts de betalingen stop voor het "Federale fonds van de onder-ontwikkelde regio's". Hier en daar wordt overigens kritiek vernomen op het als dictatoriaal gekenschetste optreden van Demos, in de trant van "l'histoire se répète". Een zelfde soort kritiek als het "stalinistisch" gedrag dat men in Polen wel eens Solidariteit verweten heeft.

II. Ontwikkelingen in Kroatië

In Kroatië vonden eveneens voor het eerst sedert de Tweede Wereldoorlog vrije en democratische verkiezingen plaats, voor het drie Kamer parlement. Net als in Slovenië bestaat de volksvertegenwoordiging ook hier uit een parlement in eigenlijke zin, een Raad voor de Geassocieerde Arbeid en een Kamer der gemeenten.

In twee verkiezingsronden, op 22 april en 6 mei behaalde de zich rechts van het centrum bevindende en uitgesproken nationalistische Kroatische Democratische Unie (KDU), 60% van de stemmen en daarmee 205 van de 365 zetels. De Communisten behaalden 73 zetels. Grote verliezer werd de (liberale) Centristische Coalitie, met 12 zetels. De rest van de zetels splitste zich op tussen allerhande kleine groeperingen.

Terwijl in Slovenië de president rechtstreeks door het volk gekozen werd, diende dit in Kroatië te geschieden door de volksvertegenwoordiging. De leider van de nationalistische Kroatische Democratische Unie, ex-generaal [REDACTED] werd op 30 mei 1990 met 281 van de 338 uitgebrachte stemmen tot president gekozen.

██████ begon zijn carrière als communistisch partizaan, nam in 1961 als generaal-majoor afscheid van het leger en werd historicus. Vervolgens manifesteerde hij zich als Kroatisch nationalist en opposant tegen ████████. Hij werd uit de partij gestoten en enkele malen gevangen gezet. Begin 1989 stichtte hij de Kroatische Democratische Unie. Zijn toezetting is anti-communistisch en nationalistisch. Zijn partij stelt ook dat Kroatië en Bosnië-Herzegovina een geo-politieke eenheid (dienen te) vormen. Bovendien komt de KDU voor de Kroatische minderheden op, elders in Joegoslavië. Inmiddels heeft ████████ gepleit voor een confederale structuur voor het land.

Tot eerste minister werd op 30 mei j.l. Stjepan Mesic van de KDU gekozen. De regering werd grotendeels samengesteld uit tot de KDU behorende ministers en bevat geen communisten.

III. Valt Joegoslavië uiteen?

0) Het door Tito gecreëerde socialistische en federale Joegoslavië is aan zijn einde gekomen. Na de nationalistische verkiezingsoverwinningen in Slovenië en Kroatië en de onafhankelijkheidsverklaring door de Albanese parlementsleden, aan wie de toegang tot hun parlementsgebouw ontzegd was in Kosovo begin juli, kan men zich afvragen, welke staatkundige overlevingskansen deze veelvolkerenstaat nog heeft. Slovenië en Kroatië willen een confederatie, Servië een "efficiënte federatie".

Leidende politici uit Slovenië en Kroatië stellen met zoveel woorden, dat men van het recht op afscheiding gebruik zal maken, voor het geval geen accord bereikt kan worden omtrent een confederatie. Servië daartegen vindt dat de Joegoslavische volkeren slechts kunnen samenleven binnen een "efficiënte federatie" die - in tegenstelling tot een confederatie - een duidelijke federale staatsmacht kent teneinde tot een coherente binnen- en buitenlandse politieke en economische koers te kunnen komen. De andere republieken zien deze conceptie als een uiting van Servisch centralisme en hegemoniestreven, conform het door Servië gedomineerde Koninkrijk Zuid-Slavië in het interbellum. Voor Servië lijkt het alternatief voor een federatie veeleer te zijn een secessie waarbij een totaal onafhankelijk Servië eveneens de huidige intra-Joegoslavische grenzen ter discussie zal stellen.

8) Optimisten wijzen op het in 1939 - zij het met buitengewoon veel moeite - bereikte compromis tussen Servië en Kroatië omtrent een verdeling van bestuurlijke bevoegdheden, maar of "l'histoire se répète?"

2e st | flr 5 Slovenië en Kroatië willen thans binnenlands volledige politieke, economische en juridische zelfstandigheid. Bovendien willen ze ook volkenrechtelijke rechtssubjectiviteit verwerven met eigen ambassades en consulaten. Ze wensen ook eigen legers, als onderdeel van de confederale strijdkrachten, dat nog wel. Het overmaken van gelden hebben ze bovendien gestaakt van het ondersteunen van de minder ontwikkelde andere landsdelen van Joegoslavië. Overigens verklaarde de de Joegoslavische ████████ op 23 juli j.l. dat een confederatieve status voor de deelrepublieken Slovenië en Kroatië mogelijk was. Deze beide republieken zouden dan een confederatief verbond moeten gaan vormen met de federatie van de overige vier deelrepublieken.

Deze uitspraak is des te opmerkelijker, omdat [redacted] zich geprofileerd heeft als een orthodoxe communist en centralist en zich in het verleden verzette tegen iedere aantasting van de federale staatsstructuur.

Een van de belangrijkste gronden voor Servië om vast te houden aan een stringent federatiemodel, is de aanwezigheid van ruim twee miljoen Serven buiten de eigen republieksgrenzen, namelijk 530.000 in Kroatië (12% van de bevolking) en 1.3 miljoen in Bosnië-Herzegovina (32% van de bevolking).

Alleen in een meer centralistisch georganiseerd Joegoslavië zullen naar Servische opvattingen de rechten van de Servische minderheden gewaarborgd zijn. Hierbij komt nog, dat Servië medio juli in het voor 90% door Albanezen bewoonde Kosovo het parlement heeft opgeheven, de bestuurders heeft ontslagen en de Albaneestalige media onder Servisch toezicht geplaatst heeft. Bovendien willen de Serviërs grootschalige "kolonisatie" van Kosovo bevorderen. De zelfstandigheidsdrang van de Albanezen in Kosovo wordt door Milosevic c.s. onderdrukt op een wijze die zijn weerga in Europa niet kent. Groot-Servische, maar ook Groot-Kroatische nationalistische werpen beiden begerige blikken naar Bosnië-Herzegovina. Van de 4.3 miljoen inwoners van deze republiek zijn er 40% Moslim, 32% Serf en 18% Kroaat. De Moslims zijn in Joegoslavië in juridische zin een nationaliteit, maar Kroaten en Serven hebben beiden de neiging hen "naar zich toe te rekenen". De Moslims hebben inmiddels een eigen politieke partij opgericht, de oppositie in Bosnië-Herzegovina is voor een confederatie, maar de leiding van de republiek voor een federatie, als garantie van het min of meer zelfstandig voortbestaan van de deelstaat.

Servische nationalistische willen niet alleen Bosnië-Herzegovina, maar ook de deelrepubliek Macedonië alsmede Montenegro en delen van Kroatië inlijven. Inmiddels wordt ook de roep onder de Serven in Kroatië aan autonomie luider. Een extra complicatie is nog, dat er in Kroatië veelal van ethnisch gemengde gebieden sprake is. Slovenië overigens telt slechts twee miljoen inwoners, maar is ethnisch homogeen.

Groot-Macedonische nationalistische hebben inmiddels claims in de richting van Bulgarije en Griekenland kenbaar gemaakt. In de loop van 1990 is voornamelijk gepousseerd door [redacted] de voorzitter van de Macedonische communistische partij, een sterker streven naar zelfstandigheid manifest geworden, ook vis à vis het machtige Servië. Wel is het zeer de vraag of het vrijwel bankroete Macedonië bij uiteenvallen van Joegoslavië economisch het kan bolwerken. Ook hier is overigens een ontwikkeling naar politiek pluralisme begonnen. De Macedonische (ex?)-communisten noemen zich nu overigens naar het voorbeeld van de Slovenen en Kroaten eveneens Partij van de Democratische Vernieuwing.

In geval van recessie en een daarop volgende economische boycott, moeten zowel Slovenië als Kroatië in staat geacht worden alternatieve handelscontacten aan te knopen buiten het huidige Joegoslavië. Daar beide republieken relatief het meest welvarend zijn, zou verbreking van de banden voor het overige Joegoslavië resulteren in een aanzienlijk verlies aan inkomsten uit toerisme en export.

Een belangrijke factor in het aanwakkeren van nationalisme in overig Joegoslavië is geweest het extreem nationalistisch optreden van de Servische leider [redacted] speciaal ook wat betreft de liquidatie van de autonomie in Kosovo en Vojvodina, en zijn breideling van meningsvrijheid in Servië, daden die in de rest van het land veel weerstanden oproepen.

Door het "opheffen" van het parlement in Kosovo, is ook het mandaat van regionale vertegenwoordigers uit Kosovo in het nationale parlement komen te vervallen. Slovenië en Kroatië bezien thans of hierdoor niet het legitiem functioneren van het parlement als zodanig is beëindigd. Zo hun conclusie bevestigd mocht luiden, dreigt een bestuurlijke blokkade op het federale niveau.

Inmiddels heeft de Servische communistische partij zich omgedoopt tot Socialistische partij - "oude wijn in nieuwe zakken" - en zullen ook in Servië in het voorjaar van 1991 meer-partijenverkiezingen gehouden worden. De anti-communistische oppositie in Servië doet echter in nationalistische vehementie niet onder voor [REDACTED]

De communistische nederlagen in Slovenië en Kroatië bemoeilijken de opgave van [REDACTED] om op federaal niveau fundamentele hervormingen door te voeren. Immers de federale Bond van Communisten was, samen met het Joegoslavische leger, de belangrijkste samenbindende kracht in het land.

De federale partijorganisatie is inmiddels verlamd geraakt. Immers de facto dan wel de jure heeft de Bond van Communisten zich opgesplitst in zelfstandige partijen per deelrepubliek. Het partijcongres werd op 23 januari j.l. voor onbepaalde tijd onderbroken omdat men het niet eens werd over een toekomstige partijstructuur en de Slovenen de zaal verlieten en zich als partij geheel zelfstandig verklaarden. Bij de formele slotzitting - op 26 mei j.l. - ontbraken afvaardigingen uit Slovenië, Kroatië en Macedonië. Op 29 september a.s. zal een nieuw congres worden belegd met het doel diepgaand de partij te hervormen. In heel Joegoslavië hebben overigens in 1989 100.000 mensen de communistische partij(en) verlaten, in totaal ca. 600.000 in de periode 1983-1989.

De andere samenbindende kracht, het leger, moet rekening houden met ethnische conflicten in de eigen gelederen in het geval het zich tegen samenstellende delen van de staat zou keren. Het leger is overigens wel ongerust over het Sloveense en Kroatische voornemen om nationale legers in het leven te roepen.

x K₃!
De te verwachten weerstand van de republieken bemoeilijkt effectief macro-economisch beleid, bijvoorbeeld waar het een anti-inflatie gerichte beteugeling van lonen betreft. Deze zelfstandigheidsdrang staat haaks op de ideeën van de Joegoslavische premier Marcovich om het centraal gezag nu juist met meer economische bevoegdheden toe te rusten. Het economische hervormingsprogramma heeft reeds vruchten afgeworpen - zo nam de inflatie af van 60% in december 1989 tot 4% in april - maar een stringent monetair beleid in combinatie met marktgeoriënteerde hervormingen moet wel volgehouden worden. Overigens is de daling van productie en omzetten zorgwekkend; zo daalden detailhandelsverkopen met 27% en industriële productie met 7% over het eerste kwartaal van het lopende jaar. De werkloosheid stijgt intussen flink.

Conclusie

Niet valt in te zien hoe Joegoslavië anders dan in de vorm van een confederatie - een losse statenbond i.p.v. een bondstaat - staatkundig zal overleven, althans waar het Slovenië en Kroatië betreft.

Zo omtrent de creatie hiervan geen onderlinge overeenstemming kan worden bereikt, moet rekening gehouden worden met het zich losscheuren van Kroatië en Slovenië, gevolgd door Servië, Bosnië-Herzegovina en Macedonië. In dat geval moet eveneens rekening worden gehouden met ernstige conflicten, speciaal waar het de grenzen van Kroatië en Servië betreft. In het geval enige macht - Servië, het leger? - het land een stringent federaal systeem zou willen opleggen, is een burger- c.q. secessieoorlog onvermijdelijk. Bij intra-Joegoslavische conflicten geldt, dat gezien de anti-communistische omwentelingen in Centraal-Europa, het sterk verminderen van het Oost-West antagonisme en de voorgenomen radicale ontwapening in Europa, de internationale dreiging die door deze conflicten veroorzaakt zou worden veel geringer lijkt dan voorheen.

Ondertussen hebben Slovenië en Kroatië het communisme reeds afgeschud.